

Tågarps- fyndet

Återutgivning av text från 1866

En gratis publikation från
e-boksbiblioteket.se

Tågarpsfyndet
– Återutgivning
av text från 1866

av George Stephens

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-089-9

Copyright © 2016 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil
Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du läsa om ett arkeologiskt fynd som gjorde i Tågarp i Skåne 1865.

I texten får du en beskrivning av de här genomborrade stenarna och en förklaring att de troligen är någon form av sländtrissor. Du får också ett exempel på en av den arkeologiska forskningens första rejäla ”avsnoppningar”.

Exakt var de här föremålen finns i dag är osäkert. Trots kontakter med flera museer har redaktören inte lyckats lokalisera dem.

Den här texten publicerades ursprungligen den 29 september år 1866 i tidskriften ”Ny Illustrerad Tidning” med rubriken ”Tågarpfyndet”. Författare till texten är George Stephens (1813–1895).

Den här e-boken publicerades på sajten e-boksbiblioteket.se i oktober 2016.

Du får gärna länka till den här e-boken eller skicka vidare e-boken till vänner och bekanta. Du får till och med ladda ner den och sprida den vidare på din egen sajt eller blogg – men då kan vi inte göra eventuella ändringar, rättelser eller kompletteringar.

Tågarpsfyndet

Den här texten publicerades ursprungligen den 29 september år 1866 i tidskriften "Ny Illustrerad Tidning" med rubriken "Tågarpsfyndet". Författare till texten är George Stephens (1813–1895).

I november månad 1865 omtalade de svenska landsortstidningarna ett märkvärdigt »förhistoriskt» fynd, som blifvit gjordt i dalgången mellan Ramlösa och Tågarp under gräfningar vid jernvägslinien. I de öfre lagern upptäcktes verktyg och vapen från stenåldern och deribland en liten »rund slipsten» af sandsten, »buren såsom amulett och på hvarje sida försedd med mycket otydliga runeinskrifter». Dessa fornsaker tillvaratogs af stationsinspektoren herr Lindskog. Nära Qvistofta fann herr Lindskog också »fossila ben» af djur, såsom tanden af en mamuthelefant, tanden af en mastodont, o. s. v. Öster om Wallåkra utgräfdes bland annat ett människoskelett samt ett antal perlor- af grönt glas, hvilka sannolikt bildat ett halsband. Påståendet att »runor» skulle förefunnits å en »slipsten», väckte min uppmärksamhet och jag bad min vän dr O. P. Sturzen-Becker att, såsom boende i grannskapet, godhetsfullt underrätta mig om, i hvilken händer nämnde sten befunne sig och skaffa mig den till påseende.

Han gjorde detta och hr lektor Möller i Helsingborg, som be-
fanns ega slipstenen, tillät mig genast välvilligt bese den, för att
närmare granska och beskrifva densamma. Dr Sturzen-Becker tog
samtidigt reda på de öfriga fynden, men dessa befunnos vara af ringa
intresse. Stensakerna voro af det allmännaste och mest moderna
slag. Benen hade tillhört en häst, ett ungt svin, en gås o. s. v.

Men »runeslipstenen»! Den var ingalunda någon slipsten, utan
ett slags trissa, och »runorna» voro på intet vis några runor!

Vi ega i våra museer och privata samlingar öfverallt i Europa
en stor mängd af dessa små runda genomborrade stenar¹. De lärda
hafva länge varit af skiljda meningar angående deras bruk. Några
hafva möjligen varit slipstenar, men dessa äro alla svarfvade och
uthuggna med ett jern för att derpå slipa små verktyg med egg, och
förskrifva sig från en nyare tid. Man bör därför icke sammanblan-
da dem med dessa »runda stenar» i allmänhet, och vi skola här icke
vidare sysselsätta oss med dem. De vanliga runda stenarna hafva
möjligen varit:

- 1) Triss-stenar, att begagnas på tenar;
- 2) knappar, för olika ändamål;
- 3) taljor, då man trädt ett snöre eller en rem genom hålet i mid-
ten;
- 4) sänkstenar, för fisknät;
- 5) amuletter.

1 *Se W. F. R. Christie: »Om en Steen-Ring, som tillhör det Bergenske Mu-
seum; et Forsøg på att oplyse og forklare denne og andre lignende Steen-
Ringes oprindelige Bestmmelse», i Urda, 4:o, del. I, Bergen, 1837, ss. 45—66,
och pl. 3 — Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 8:o, del. 1., Kjöbenhavn
1832, s. 435, under artikeln: »Om Nordiske Oldsager af Steen», och pl. 4. —
Liljegren och Brunius: Nodiska Fornlemningar, 8:o, Stockholm 1823, n:o
76.*

De flesta anses numera hafva varit trissor; de äro från 1 till 3 tum, några få 3—5 tum i diameter, och äro a) släta, b) pryddigt ut-huggna och c) svarfvade.

När vi använda ordet trissa såsom det mest öfverensstämmande med karakteren hos mängden af dessa stenar, så måste vi ihågkomma att, så vidt vi veta, inga stenar för spinn-tenen någonsin hittats i Skandinavien från stenåldern och sannolikt icke heller från bronsåldern. Dessa saker, som vanligtvis kallas stenar, men hvilka i sjelfva verket äro förfärdigade af olika ämnen såsom sten, trä, glas, bernsten, bränd lera, etc. äro derfor alla sannolikt, hvad beträffar de skandinaviska länderna, från jernåldern. Men man har funnit dylika från stenåldern i Schweiz, hvarest omkring 300 sådana hafva påträffats vid pålbyggnaderna i sjöarna. Dessa äro alla af bränd lera. En af dem, från Robenhausen, finnes aftecknad i Lubbocks »Prehistoric Times», sid. 133; den är af samma storlek som Tågarpsstenen.

Såsom bekant är, har inom Skandinavien *spinnrocken* till största delen undanträngt den äldre och enklare *sländan*, hvilken dock här qvardröjt på ett och annat ställe och äfven påträffas i vissa delar af södra Europa, i synnerhet i Italien och Frankrike. Den har fördelen af att kunna begagnas utaf den fattiga allmogen ute i markerna. Tråden löper från sländan till tenen och är fästad vid en skåra i tenens öfre ända; vid den andra ändan befinner sig en trissa (en rund tyngd) för att åstadkomma en kretsrorelse; på följande sätt:

Denna ten-vigt har många benämningar i de skandogotiska tungomålen. Så t. ex. på svenska: *hvirfvel*, *åshejul*; på norska: *rindel*; på danska: *spindelsten*; på isländska: *snudr*, *snældsnuder*, *skifva*, *duppe*, *trissa*; på engelska: *whorl*, *whirl*, *whurle*, *spindleweight*; på tyska: *drehspindel*, *kunkel*, *spindelwirbel*, *spindelstein*, *würtel*.

Såsom vi omnämnt, kunna dessa stenar indelas i tre klasser. Den första, de släta runda stenarna, behöfva ingen vidare förklaring. Till den andra klassen, de prydligt utskurna, hör Tågarps-stenen. Den medföljande teckningen återger dess båda sidor i naturlig storlek. [RED: se figur A]

Vi se, att denna sandstenstrissa är af vanlig storlek och groft prydd å ömse sidor med enkla märken. I Köpenhamns forn-nordiska museum, der man är i tillfälle att undersöka flera hundra af dessa pjäser, finnes en mängd dylika, mer eller mindre prydda på samma sätt å en eller båda sidor, några försedda med prickar, andra med raka streck, andra åter med ränder i zig-zag, allt säkerligen utfördt för hand, groft och mer eller mindre ojemnt. N:o 6,217 har på ena sidan alldeles samma konstlösa streckprydnader som Tågarps-stenen, under det den andra sidan är slät. N:o 12,192 har en zig-zag-

figur å ömse sidor, men denna är på den ena sidan större och fulare än å den andra.

Det tredje slaget af dessa stenar äro de svarfvade. Denna ny-modiga art är också vanlig i våra museer. Prydnaderna äro likartade. Den följande teckningen är gjord efter ett exemplar ur min egen samling; den blef för några år sedan funnen på Seland. [RED: se figur B]

Hvad som ger Tågarpstrissan ett särskildt intresse för svenskar är, att det finnes en dylik svensk sten, hvilken hittills betraktats såsom »runsten», men som lika litet är försedd med runor som andra fynd af samma slag.

En trissa af samma storlek och ämne som Tågarpstenen upphittades nemligen nära Hammarlöv i Skåne af en bonde omkring år 1830 i resterna af en förstörd stendyss. Prof. Nilsson i Lund fick fyndet i sina händer och han afbildade och beskref detsamma i sitt arbete, »Skandinaviens ur-invånare», kap. 4, s. 29, 30, tafl. XII, fig. 153, och förf. betraktade den som ett slags verktyg, »knacksten», begagnad af Skandinaviens äldsta invånare, kanske en gren af lappar eller eskimåer, men sedermera använd af de senare folkslagen, götterna, såsom en amulett. Prof. Nilsson (se Runamo af Finn Magnusen, sid. 578) jemför den äfven med sin tafl. XI, fig. 139, hvilken han anser tillhöra samma kategori, men mycket äldre än den götiska stammen i Skandinavien. Prof. N. sålde sedan sin samling till Lunds museum, der hans med runskrift försedda trissa nu förvaras.

För andra gången aftecknades densamma af Finn Magnusen, som lånat den af prof. Nilsson år 1837. Magnusen lemnade en teckning i naturlig storlek deraf, tillika med en särskild afbildning af dess »runor», i Annaler for nordisk Oldkyndighed, 8:o Kbhvn 1838,

ss. 118—138; och s. 119 i hans afhandling »Om en Steenring med Runeindskrift fra den Hedenske Tid, funden i Skaane». Den lärde isländaren aftecknade den för tredje gången i sin Runamo, Kbhvn 1841, 4:o, ss. 19—21, 578, 9, tafl. VII, fig. 1 a och b. I dessa arbeten antager Finn Magnusen, att stenen var en amulett, att märkena på kanten äro runor, att de tre grofva strecken, som gå genom den öfversta, den mellersta och den nedersta delen af runorna äro en symbol af den heliga »Stafgard» eller »Helgedomens band», d. v. s. den helgade inhägnad, som omger den »Vi» eller helgedom, der kungen blifvit invigd, och att runorna, när de behandlade på riktigt sätt, gifva denna temligen långa inskrift: *Hakon Iall lit vi hegtna ale madr (mik) gim heill tes*». Detta öfversätter han sålunda: »Hakon Jarl lod Helligdomen hegne (indhegne); man pleie mig (Stenen), dens Held (eller heldydenede Beskyttelsemiddel)!»

Finn Magnusen gör slutligen den kombinationen, att Hakon Jarl hade gifvit denna talisman till en af sina män, såsom ett dyrbart skydd mot krigets och hafvets faror, då han härjade Skåne omkring år 988, men att dess egare förlorat densamma och att den ej återkommit i dagsljuset förrän i prof. Nilssons samling.

Detta var det öfverraskande resultatet af de meningslösa märken och zig-zag-streck, som voro groft inristade på Hammarlöfs-stenen, sedan de under namn af »runor» skarpsinnigt »lösts och tolkats» af en man med stor lärdom och liflig fantasi. Jag hyser imellertid den förhoppning, att ingen vill företaga sig »lösningen och tolkningen» af de lika mycket runiska märken och zig-zag-streck på Tågarpstrissan, nu afbildad med ytterlig noggrannhet till forskarens tjänst!

[RED: Det här fyndet publicerades med 40 mm bredd.]

[RED: Det här fyndet publicerades med 40 mm bredd.]

Viktiga ord och personer

Brunius, Carl Georg.

[1792–1869] Konstnär, arkitekt och konsthistoriker som växte upp i ett av världens mest hållristningsrikaste områden, Tanum. Mest känd för sin bok ”Försök till förklaringar öfver hållristningar” som kom 1868.

Christie, Wilhelm Frimann Koren.

[1778–1849] Norsk jurist och politiker. Var en av de ledande politikerna 1814 då Norge skapade ett eget parlament och en egen grundlag. Erbjuds att bli norsk statsminister men tackade nej och började i stället en ny karriär inom tullen.

Hakon Jarl.

[ca 935–995] Norsk vikingakung från ca 970 till sin död 995. Är i dag mest känd under sitt riktiga namn Håkan Sigurdsson.

Liljegren, Johan Gustaf.

[1791–1837] Svensk fornforskare och riksantikvarie. Var en av landets första professionella arkeologer och var verksam som professor i ämnet vid Lunds universitet. Var en av 1800-talets främsta experter på runor och gav bland annat ut ”Run-urkun-

der” (1833).

Lubbock, Sir John.

[1834–1913] Engelsk baron, bankir, naturforskare, arkeolog och politiker. Var en framstående forskare om djurens beteende. Skapade det arkeologiska ämnet paleolitisk arkeologi när han konstaterade att stenåldern bestod av en äldre och en yngre del. Lubbock valdes 1901 in som ledamot i svenska Kungliga Vetenskapsakademien. Är mest känd för sina verk ”Pre-historic times” (1865) och ”The origins of civilisation and the primitive condition of man” (1870).

Magnusen, Finn.

[1781–1847] Isländsk fornforskare. Heter egentligen Finnur Magnússon. Gav ut en stor mängd böcker om mytologi, arkeologi och runforskning.

von Möller, Peter.

[1809–1883] Svensk officer, politiker och godsägare. Var ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien och mycket aktiv när det gäller jordbrukets utveckling. Är i dag mest känd för sin bok ”Halländska herregårdar” (1871).

Nilsson, Sven.

[1787–1883] Svensk ornitolog och arkeolog. Professor i naturhistoria i Lund. Hans mest berömda verk är ”Skandinaviska Nordens ur-invånare” (1843) som är ett av arkeologins viktigaste verk om stenåldern.

Stephens, George.

[1813–1895] Engelsk fornforskare och språkvetare specialiserad på Norden och England. Professor i engelska språk och litteratur i Köpenhamn. Hans mest kända verk är ”The old northern runic monuments of Scandinavia and England”(1866–1884). År 1877 utsågs Stephens till hedersprofessor vid Uppsala universitet.

Sturzen-Becker, Oscar Patric.

[1811–1869] Svensk poet, journalist och författare. Arbetade länge på Aftonbladet men även på Öresundsposten. Publicerade sig oftast under signaturen ”Orvar Odd”. Några av hans mest kända verk är ”Nordljuset” (1847), ”Följetongen på jernväg: nytt och gammalt” (1856–1858) och ”Stycken i små ramar” (1862).

Tum.

Längdmått. En tum motsvarade 29,7 mm när den här texten skrevs.

Fler böcker: *E-boksforlaget.se*

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Det här förlaget är specialiserat på utgivning av äldre texter om arkeologi, resor och biografier.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott«"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"
- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulla patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"

Arkeologi

- "Solgudens yxa och Tors hammare"

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "En resa på Rhen år 1866"
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikingar

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)